

УДК 37.013.78

В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова

ЗАКОН БАЗИСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Сформульовано закон базисної організації компетентностей. Наведено його теоретичні обґрунтування і модель, прикладні наслідки, емпіричні підтвердження, практичні застосування. Доведено, що базисна організація компетентностей цілісно об'єднує п'ять фундаментальних їх видів, пов'язаних із опануванням п'яти основних видів соціально-культурної інформації: знань, цінностей, проектів, консенсусів і художніх образів. З'ясовано сутнісні відмінності та повноту переліку фундаментальних видів компетентностей.

Ключові слова: фундаментальні види компетентностей, базисна організація, закон, модель, соціально-культурна інформація, знання, цінності, проекти, консенсуси, художні образи.

Постановка проблеми та її актуальність. Застосування в освіті компетентнісного підходу з метою реалізації результатної парадигми та концепції вимірюваної якості, використання європейських і національних рамок кваліфікацій, опис кваліфікаційних рівнів у термінах компетентностей актуалізують теоретичну і практичну проблему закономірної організації останніх. Домінуюча нині емпірична ідентифікація ключових (загальних і спеціальних) компетентностей не забезпечує системності, необхідної ясності, точності й надійності, відтак не запобігає їх довільності та суперечливості, що й спостерігаємо на практиці. Наприклад, дві європейські метарамки (Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, РК ЄПВО, 2005 р. [15; 31; 32] і Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя, ЄРК НВЖ, 2008 і 2017 рр. [30; 36]) оперують різними наборами базисних видів компетентностей (перша з них – п'ятьма, друга – трьома, які до того ж співпадають частково). Національна рамка кваліфікацій України (НРК, 2011 р.) [16] компромісно спирається на чотири види компетентностей. Згадані рамки не містять в явному вигляді такий ключовий за проектом ЄС «Тюнінг» (Налаштування освітніх структур в Європі) вид компетентностей, як цінності [37]. Водночас ціннісні компетентності (результати навчання) унормовано новим Законом України «Про освіту» (2017 р.), який підлягає імплементації, зокрема в частині створення національної системи кваліфікацій, перегляду НРК, розроблення стандартів освіти тощо [1]. Емпірично визначені Європейським Парламентом і Радою Європи у 2006 р. ключові компетентності також потребують уточнення, що й заплановано зробити до 2020 р. на основі консультацій (знову-таки емпірично, відтак – недосконало) [34; 35].

Отже, постає потреба у з'ясуванні на найзагальнішому (фундаментальному) рівні базисної організації компетентностей, виявлення їх фундаментальних (канонічних) видів і сутнісних співвідношень. Адже за емпіричного підходу завжди будуть відкритими питання, чому за основні (базисні, ключові) обрано ті, і саме ті, види компетентностей, чи є їх перелік вичерпним і закритим на певному рівні розгляду [23].

Узагальнення системних досліджень, виконаних авторами впродовж останніх двох десятиріч [2–15; 18–22; 25], дає змогу однозначно вирішити згадане питання, строго теоретично обґрунтувати, емпірично підтвердити і практично застосувати закон базисної організації компетентностей.

В и к л а д о с н о в н о г о м а т е р і а л у.

1. Обґрунтування, моделювання і формулювання закону базисної організації компетентностей

Авторська методологія розв'язання проблеми спирається на комплекс таких ключових понять і термінів, що сутнісно й системно розроблені в циклі публікацій 1997–2017 рр. [2–15; 18–22; 25] з урахуванням фундаментальних робіт [24; 26; 27–29].

Система (організація) – цілісність, що характеризується *складом і структурою*.

Структура – спосіб *взаємозв'язку* складників системи/організації.

Інформація – образно-знакове *відображення*, дериват (похідна) і детермінанта (чинник) *організації/самоорганізації* в неживій і живій природі, у людській психіці теж (невід'ємний атрибут організованої, відтак функціональної природи: найпростішими знаками, що є елементарними неоднорідностями, – «0» і «1», або «+» і «-», або «є» і «немає», – можна інформаційно оцифрувати/відобразити весь світ з усіма нюансами).

Соціально-культурна інформація – інформація, що (на відміну від біолого-генетичної) пов'язана із життєвою людською діяльністю, породжена останньою та її породжує.

Компетентності – *здатності* до діяльності / діяльнісні *здатності*; життєво інформаційно сформовані діяльнісні *новоутворення* людини (формуються в процесі інформаційно програмованої діяльності).

Діяльність – *цілеспрямована* людська активність.

Суб'єкт – *джерело, носій* діяльності, іманентно унікальний.

Об'єкт – *предмет, мішень* діяльності.

Квазіоб'єкт – уявний образ (проект) неіснуючого, нового об'єкта з метою його реалізації.

Квазісуб'єкт – уявний (художній) образ реально неіснуючого ілюзорного суб'єкта.

Навчання – будь-яке життєве *засвоєння* інформації.

Освіта – *цілеспрямоване* (організоване) *передавання* інформації (у межах поколінь і між ними).

Здатність як компетентність передовсім означає, що особа спроможна *засвоювати та/або створювати* відповідний *інформаційний* продукт у діяльнісний спосіб.

Психіка – система механізмів сприйняття, перероблення (продукування) *інформації* та її втілення в програми діяльності.

Закон – категорія, що відображує *істотні, необхідні, стійкі* зв'язки між явищами реального світу [27, 194].

Поняття «фундаментальний», «базисний», «основний», «ключовий», «універсальний», «канонічний», «елементарний» – *синонімічні, однопорядкові*.

Виходячи із сутнісних визначень діяльності, компетентності, психіки, інформації, їх організаційні взаємозв'язки і взаємодію можна представити на рис. 1.

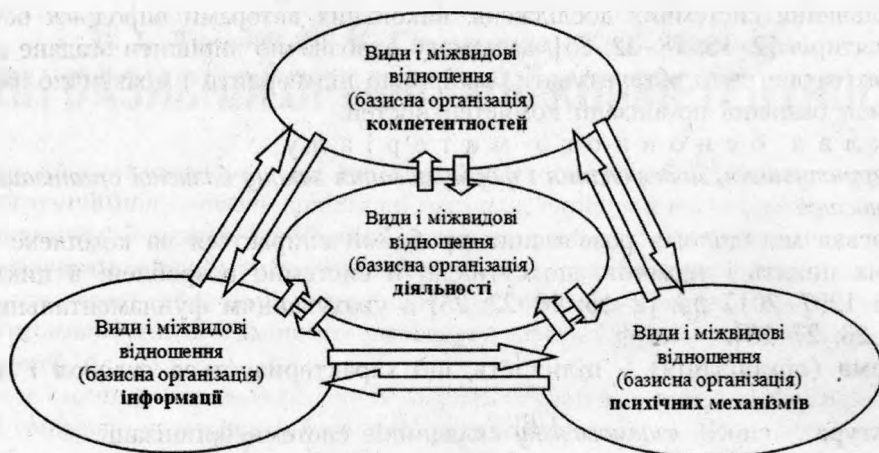

Рис. 1. Взаємна ізоморфна детермінація організації діяльності, компетентностей, психічних механізмів, (соціально-культурної) інформації. Їх позиціювання (в центрі, зверху, знизу, ліворуч, праворуч) умовне

З рис. 1 можна зрозуміти, що організація одного з компонентів зображеної системи (наприклад, діяльності) за принципом ізоморфізму (взаємооднозначної відповідності) проектується на організацію інших компонентів (компетентностей, психічних механізмів, інформації).

Загальну методологію з'ясування складу і структури діяльності людини запропонував М. С. Каган [24]. Ця методологія полягає в дослідженні детермінації організації діяльності структурованим простором суб'єктів і об'єктів, продукованих як первинно природно, так і вторинно культурно, у якому живе і діє людина. Евристично потужний задум ученого не був послідовно здійснений насамперед через обмеженість використаної ним моделі цього простору, адже модель включала множину існуючих об'єктів і суб'єктів, а також спроектованих об'єктів та не передбачала симетрично виокремлених художньо створених суб'єктів. Відтак – призводила до неточних висновків.

Наша модель системно доповнює наявні суб'єкти і об'єкти як проектно-уявними об'єктами (квазіоб'єктами), так і художньо-уявними суб'єктами (квазісуб'єктами). Таке доповнення зумовлене фактом, що діяльність не є простим генетично запрограмованим функціонуванням людини в контексті первозданих об'єктів і подібних їй суб'єктів, а й безперервно творить, змінює і перших (з метою утилітарної реалізації), і других (заради уявної взаємодії) та відповідно формується і розвивається сама. Отже, досконало правильною буде модель, що симетрично містить суб'єкти і об'єкти, квазіоб'єкти і квазісуб'єкти. Силоне поле відповідних відносин між суб'єктами, об'єктами, квазіоб'єктами та квазісуб'єктами і зумовить розщеплення (на види) та структурування (видовий порядок) цілісної діяльності, її компетентнісного, психічного та інформаційного супроводу.

У загальній системі суб'єктів (С) і об'єктів (О), квазіоб'єктів (О*) і квазісуб'єктів (С*) вичерпний перелік можливих діяльнісних (компетентнісних, психічних та інформаційних) ситуацій становлять відносини п'яти видів: О – О, О – С, С – О*, С – С, С – С*, де * означає «уявний» (див. рис. 2).

Зближення впритул проектно-уявного (квазі-) об'єкта (O^*) та художньо-уявного (квазі-) суб'єкта (C^*) у наведеній моделі означає, що утилітарні проекти об'єктів (O^*) можуть оздоблюватися художніми образами (C^*), заради привабливості зокрема. І навпаки, художні образи (C^*) у своєму мистецько-матеріальному втіленні нерідко наділені ознаками та функціями об'єкта (O^*) [11]. При цьому результуючий вектор проектування квазіоб'єктів визначається векторною сумою цінностей (бажань потрібного) та знань (гарантій реального). Водночас спрямованість творення художніх образів перебуває в площині ціннісного (бажаного) та консенсусного (діалогічного) вимірів.

Отже, запропонована модель виявляє п'ять (і тільки п'ять) базисних (універсальних) видів діяльності та відповідних фундаментальних видів компетентностей:

- пізнавальна діяльність та інтелектуально-знаннєві компетентності;
- ціннісно-орієнтаційна діяльність і ціннісно-орієнтаційні компетентності;
- перетворювальна діяльність і творчо-інноваційні компетентності;
- діяльність спілкування і діалого-консensusні компетентності;
- художня діяльність і художньо-творчі компетентності.

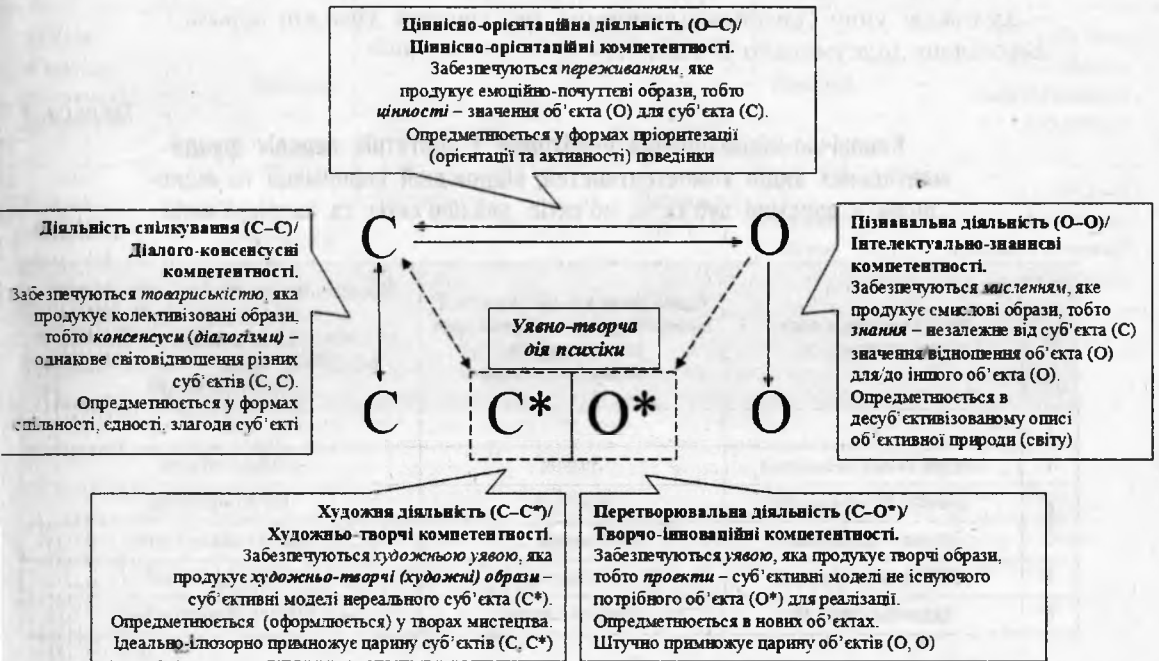

Рис. 2. Модель базисної організації (складу і структури) людської діяльності, компетентностей, що в її основі, відповідних психічних механізмів й інформаційних продуктів у просторі суб'єктів (C), об'єктів (O), проектно-уявних (квазі-) об'єктів (O^*) та художньо-уявних (квазі-) суб'єктів (C^*)

Крім того, як видно з рис. 2, на найзагальнішому рівні теоретичного розгляду виявляються п'ять (і тільки п'ять) основних видів соціально-культурної інформації, які породжені п'ятьма згаданими можливими діяльнісними відносинами і детермінують такі відносини, що фіксуються в психіці та діяльнісних здатностях (компетентностях).

Ці п'ять основних видів соціально-культурної інформації та їх об'єкт (квазіоб'єкт)-суб'єктна (квазісуб'єктна) сутність такі:

- знання (*об'єкт-об'єктні*);
- цінності (*об'єкт-суб'єктні*);
- проекти (*суб'єкт-квазіоб'єктні*);
- консенсуси, або діалогізми (*суб'єкт-суб'єктні*);
- художні образи (*суб'єкт-квазісуб'єктні*).

Таким чином, види соціально-культурної інформації відрізняються між собою мірою співвідношення в них об'єктивного і суб'єктивного та складають дискретний п'ятичастинний інформаційний спектр: від суто об'єктивних знань до виключно суб'єктивних консенсусів і художніх образів.

Відповідно, людська психіка як інформаційний механізм управління діяльністю диференціюється на види (див. рис. 2):

- мислення (абстрактне), що опрацьовує *знання*;
- переживання (емоційно-почуттєве), яке формує *цінності*;
- уяву (утилітарно-творчу), що продукує *проекти*;
- товариськість (діалогічну), яка забезпечує *консенсуси, діалогізми*;
- художню уяву (ідеально-ілюзорну), що творить *художні образи*.

Викладене підсумовано в табл. 1.

Таблиця 1

Канонічно-мінімізований необхідний і достатній перелік фундаментальних видів компетентностей, відповідної інформації та відношень у просторі суб'єктів, об'єктів, квазіоб'єктів та квазісуб'єктів

№	Фундаментальні види компетентностей	Види інформації, що формують відповідні фундаментальні види компетентностей (ї формуються ними)	Відношення в просторі суб'єктів, об'єктів, квазіоб'єктів та квазісуб'єктів, що пов'язані з продукуванням відповідної інформації / фундаментальних видів компетентностей
1	2	3	4
1	Інтелектуально-знаннєвий	Знання	Об'єкт-об'єктні
2	Ціннісно-орієнтаційний	Цінності	Об'єкт-суб'єктні
3	Творчо-інноваційний	Проекти	Суб'єкт-квазіоб'єктні
4	Діалого-консенсусний	Консенсуси	Суб'єкт-суб'єктні
5	Художньо-творчий	Художні образи	Суб'єкт-квазісуб'єктні

Тож закон базисної організації компетентностей формулюється так.

Базисна організація компетентностей є системною єдністю п'яти фундаментальних видів компетентностей – інтелектуально-знаннєвого, ціннісно-орієнтаційного, творчо-інноваційного, діалого-консенсусного та художньо-творчого, що відповідно пов'язані з основними видами соціально-культурної інформації – знаннями, цінностями, проектами, консенсусами і художніми образами.

Базисна організація компетентностей як дійсний закон, що прояснює картину світу [29], має прикладні наслідки, емпіричні підтвердження та практичні застосування.

Слід зауважити, що теоретичне виокремлення п'яти фундаментальних видів компетентностей не означає, що вони не взаємодіють і не утворюють «динамічних комбінацій» [37]. Якраз найчастіше й зустрічаються такі комбінації, хоча зазвичай в них переважають певні види – провідні для конкретної діяльності. Крім того, можуть бути й реально існують інші виміри формування і функціонування компетентностей та відповідні критерії їхньої таксономії.

2. Прикладні наслідки закону базисної організації компетентностей

Перший наслідок. За критерієм домінування об'єктивного чи суб'єктивного зазначені на рис. 2 та в табл. 1 основні види соціально-культурної інформації (а разом з ними фундаментальні види компетентностей) набувають роздвоєння [5], як показано на рис. 3.

(А) Зона об'єктивної інформації		(Теоретичні) Знання (Емпіричні)		(А) Зона об'єктивної інформації
(Б) Зона об'єктивно- суб'єктивної інформації	Цінності	(Колективні) (Індивідуальні)	(Репродуктивні) (Продуктивні)	(В) Зона суб'єктивно- квазіоб'єктивної інформації
(Г) Зона суб'єктивної інформації	Консенсуси	(Практичні) (Духовні)	(Виконавчі) (Творчі)	(Д) Зона суб'єктивно- квазісуб'єктивної інформації
Проекти	Художні образи			

Рис. 3. Зонально-видова будова інформації в об'єктно-суб'єктному вимірі. Пунктирними лініями окреслено зони п'яти видів інформації.

Стрілками позначено зональний діапазон відповідного виду інформації та її видів двійкових модифікацій у межах зони: знань (теоретичних і емпіричних), цінностей (колективних й індивідуальних), проектів (репродуктивних і продуктивних), консенсусів (практичних і духовних) та художніх образів (виконавчих і творчих).

На границях сусідніх зон відповідні видові модифікації інформації зближуються, стають майже подібними (наприклад, емпіричні знання, колективні цінності та репродуктивні проекти або індивідуальні цінності, продуктивні проекти, практичні консенсуси та виконавчі художні образи), проте не отожднюються, оскільки сутнісно відрізняються.

Найбільше сутнісно відмінні теоретичні знання (суто об'єктивні)

і духовні консенсуси та творчі художні образи (суто суб'єктивні/квазісуб'єктивні), що біля крайніх границь протилежних зон

Другий наслідок. Оскільки фундаментальні види компетентностей пов'язані з опануванням/продукуванням сутнісно різних видів інформації та відповідної діяльності, остільки їх (компетентностей) формування потребує принципово відмінних навчальних/педагогічних технологій. Кожна з цих технологій ефективна щодо певного виду компетентностей та інформації. Наприклад, помилково формувати цінності у спосіб передавання знань. Такі резонансні (інформаційно чутливі) навчальні/педагогічні технології доцільно називати високими чи тонкими або високоточними технологіями. Їхній базисний перелік наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Високі (тонкі) навчальні/педагогічні технології, що ефективні для формування компетентностей певних фундаментальних видів

№	Фундаментальні види компетентностей	Види інформації, що формують фундаментальні види компетентностей (і формуються ними)	Високі (тонкі) навчальні/педагогічні технології
1	2	3	4
1	Інтелектуально-знансєвий	Знання	Пізнавально-наукове навчання
2	Ціннісно-орієнтаційний	Цінності	Ціннісно-виховне навчання
3	Творчо-інноваційний	Проекти	Проектно-практичне навчання
4	Діалого-консенсусний	Консенсуси	Навчальне спілкування
5	Художньо-творчий	Художні образи	Художнє навчання

Зазначене (див. рис. 3) підвидове (у межах виду) роздвоєння інформації зумовлює аналогічну двоїсту диференціацію високих (відтак вискоефективних) навчальних/педагогічних технологій. Тож кожна з них здійснюється на двох рівнях:

- пізнавально-наукове навчання – на емпіричному і теоретичному рівнях для засвоєння емпірико-фактологічних і теоретико-концептуальних *знань*;
- ціннісно-виховне навчання – на колективному та індивідуальному рівнях для формування колективізованих й індивідуалізованих *цінностей*;
- проектно-практичне навчання – на репродуктивному та продуктивному рівнях – для опанування нормативно-стандартизованих й інноваційно-творчих *проектів*;
- навчальне спілкування – на практичному та духовному рівнях для вироблення практичних і духовних *консенсусів*;
- художнє навчання – на виконавчому та творчому рівнях для освоєння відтворювально-виконавчих і оригінально-творчих *художніх образів*.

Третій наслідок. Видової спеціалізації набуває і кожна з оцінок опанування окремих видів інформації/компетентностей [3; 4; 11]. Кількісна, кількісно-рейтингова (яка необхідна і достатня для об'єктивних знань) та суто якісна, характеристично-рейтингова (для суб'єктивних консенсусів і художніх образів) оцінки розташовуються на крайніх полюсах їх спектра (див. табл. 3).

Таблиця 3

Характер оцінок, валідних для фундаментальних видів компетентностей

№	Фундаментальні види компетентностей	Види інформації, що формують фундаментальні види компетентностей (і формуються ними)	Характер оцінок, валідних для фундаментальних видів компетентностей
1	2	3	4
1	Інтелектуально-знансєвий	Знання	Кількісна, кількісно-рейтингова
2	Ціннісно-орієнтаційний	Цінності	Напівкількісна-напівякісна
3	Творчо-інноваційний	Проекти	Напівякісна-напівкількісна
4	Діалого-консенсусний	Консенсуси	Якісна, характеристично-рейтингова
5	Художньо-творчий	Художні образи	Якісна, характеристично-рейтингова

Так само відмінними є тести з оцінювання (діагностики) опанування інформації в освіті та формування фундаментальних компетентностей [3; 11].

Тест для діагностики інтелектуально-знаннєвих компетентностей (знань) – суть тест на єдино правильну (істинну) відповідь, отже, допускає однозначну кількісну формалізацію оцінки; при цьому верхня частина шкали оцінювання характеризує рівень теоретичних знань.

Тест для діагностики цінісно-орієнтаційних компетентностей (цінностей) – тест на систему особистих пріоритетних принципів і предметів діяльності. Тут поняття єдиновірної позиції (через наявність суб'єктної складової) не застосовне, а ваговий коефіцієнт кожного з індивідуальних пріоритетів у сумарній оцінці пропорційний їх відповідності колективним пріоритетам, тобто можлива кореляційна (між індивідуальним і колективним) оцінка.

Тест для діагностики творчо-інноваційних компетентностей (проектів) – тест на оригінальність відповіді, рішення з урахуванням їхньої реальності, знаннєвої основи.

Тест для діагностики діалоого-консенсусних компетентностей (консенсусів) – тест на рівень злагоди, координації дій, не має абсолютної (завершеної) верхньої межі (наявність якої означала б повну тотожність суб'єктів, що неможливо) для кількісного відліку, тобто фіксованої шкали (через згадану суб'єктність взаємодіючих осіб); відтак, може виражатися у відносній рейтинговій диспозиції.

Тест для діагностики художньо-творчих компетентностей (художніх образів) – тест на художню унікальність твору з огляду на неповторність і довершеність утіленого квазісуб'єкта, як і в попередньому випадку, може також мати лише характеристично-рейтингову основу (див. табл. 4).

Таблиця 4

Сутність тестів, валідних для фундаментальних видів компетентностей

№	Фундаментальні види компетентностей	Види інформації, що формують фундаментальні види компетентностей (і формуються ними)	Сутність тестів, валідних для фундаментальних видів компетентностей
1	2	3	4
1	Інтелектуально-знаннєвий	Знання	Тест на єдино правильну (закономірну, істинну) відповідь
2	Ціннісно-орієнтаційний	Цінності	Тест на систему особисто пріоритетних принципів і предметів діяльності
3	Творчо-інноваційний	Проекти	Тест на оригінальність відповіді, рішення з урахуванням їхньої реальності, знаннєвої основи
4	Діалоого-консенсусний	Консенсуси	Тест на рівень злагоди, координації дій
5	Художньо-творчий	Художні образи	Тест на художню унікальність твору з огляду на неповторність і довершеність утіленого образу

3. Емпіричні підтвердження закону базисної організації компетентностей

Організуюча (упорядковуюча) дія соціально-культурної (крім природженої генетичної) інформації зажиттєво проявляється повсякденно, при-

зводячи до соціально-культурних новоутворень, нових діяльнісних здатностей людини, її компетентностей взагалі та стандартизованих наборів останньої – кваліфікацій – особливо. Процес і результат зажиттєвого інформаційно-компетентнісного збагачення людини називають (наприклад, за Міжнародною стандартною класифікацією освіти, МСКО) освітою (*англ.* education) і навчанням/навченістю (*англ.* learning). Навчання/навченість може відбуватися в спонтанний, інформальний (самоорганізований), неформальний (зовні організований допоміжний) та формальний (зовні організований основний з наданням національно визнаних кваліфікацій) способ. Процес організованого навчання називають освітою, що за способом надання може бути формальною, неформальною та інформаційною (див. МСКО) [15; 33].

У визначенні освіти і навчання в МСКО «інформація» вказується переконливо, що зрозуміло, адже вони відбуваються винятково в інформаційний спосіб. При цьому передаються і засвоюються як «інформація» в цілому, так і її окремі складові – «знання, розуміння, погляди, цінності, уміння, компетентності та зразки поведінки» [Там само]. Встановлений емпірично перелік інформаційних/компетентнісних складових значною мірою відповідає теоретично виведеним фундаментальним видам компетентностей (див. табл. 5).

Таблиця 5

**Порівняння теоретичних (цієї статті) та емпіричних (МСКО)
фундаментальних/базисних компетентностей**

№	Фундаментальні види компетентностей (теорія)	Види інформації, що формують фундаментальні види компетентностей (і формуються ними)	Базисні/універсальні компетентності (дескриптори) МСКО (емпірія)
1	2	3	4
1	Інтелектуально-знансвий	Знання	Знання, розуміння
2	Ціннісно-орієнтаційний	Цінності	Погляди, цінності
3	Творчо-інноваційний	Проекти	Уміння
4	Діалого-консенсусний	Консенсуси	Зразки поведінки
5	Художньо-творчий	Художні образи	
6			Компетентності

Слід зауважити, що в МСКО 2011 р. та ЄРК НВЖ 2008 р. «компетентності» неправомірно, з огляду на теоретичні висновки, протиставляються іншим компетентнісним здатностям («знанням», «умінням» тощо) [15; 33; 36]. Цю некоректність усунуто в ЄРК НВЖ 2017 р. [30], що підтверджує актуальність теоретичних положень і передбачень.

Якщо порівнювати фундаментальні/базисні компетентності, що теоретично виведені (див. табл. 2), з одного боку, та емпірично введені, наприклад, у європейських і національних рамках кваліфікацій, з другого боку, то до теоретичних найбільш наближені емпіричні, які використані в Дублінських дескрипторах РК ЄПВО [31], як показано в табл. 6.

Таблиця 6

**Порівняння теоретичних (цієї статті) та емпіричних (РК ЄПВО)
фундаментальних/базисних компетентностей**

№	Фундаментальні види компетентностей (теорія)	Види інформації, що формують фундаментальні види компетентностей (і формуються ними)	Базисні/ універсальні компетентності (дескриптори) РК ЄПВО (емпірія)
1	2	3	4
1	Інтелектуально-знаннявий	Знання	Знання і розуміння
2	Ціннісно-орієнтаційний	Цінності	Формування суджень
3	Творчо-інноваційний	Проекти	Застосування знань і розумінь
4	Діалого-консensusний	Консensusи	Комунікація
5	Художньо-творчий	Художні образи	
6			Здатність до подальшого навчання

Зазначена в РК ЄПВО «Здатність до подальшого навчання» (див. табл. 6) як базисна компетентність, насправді не є елементарною, оскільки може бути декомпонована на фундаментальні складові – інтелектуально-знанняві, ціннісно-орієнтаційні, творчо-інноваційні, діалого-консensusні та художньо-творчі стосовно саморозвитку особистості. Зокрема, хоча художньо-творчий вид компетентностей, на перший погляд, і не має нічого спільного зі здатністю до подальшого навчання, разом з тим може орієнтувати і вмотивовувати на позитивне самоздосконалення через безперервне навчання на прикладі діяльності художніх героїв, під впливом художніх образів. Загалом, неможливо заперечити важливість художньої (мистецької) діяльності в житті та розвитку людини (і в онтогенезі, і у філогенезі). Ці компетентності (в основі яких – художньо-уявна дія психіки) не можуть бути замінені іншими з їх фундаментального видового переліку через відмінну сутність.

Вірогідність теоретичного обґрунтування переліку з п'яти фундаментальних видів компетентностей емпірично підтверджена на прикладі державних службовців шляхом систематизації понад тисячу окремих компетентностей, дібраних з різноманітних фахових публікацій [3; 18; 19]. За частотою згадувань і змістом дві третини з них розклалися на чотири групи (п'ята художньо-образна група виявилася статистично незначною), причому доволі рівномірно. До інтелектуально-знаннявих віднесено 27 % компетентностей, ціннісно-орієнтаційних і творчо-інноваційних – по 26 % і діалого-комунікаційних (діалого-консensusних у цій статті, що точніше) – 21 %. Зазначена рівномірність розподілу свідчить про приблизно однакову значущість згаданих фундаментальних видів компетентностей, на що вказує теорія, та емпіричну недооцінку художньо-творчих компетентностей. Водночас і на державній службі у сфері державного управління затребувані художньо-творчі компетентності, наприклад, для проведення церемоніалів і ритуалів, урочистостей і парадів, спорудження меморіалів і пам'ятників, музичного і вербального виконання гімнів, створення гербів і прапорів тощо.

У роботах [21; 22] зі стандартизації підготовки з державного управління в країнах Північної Америки і Європи теж фактично підтверджено наявність значної частини теоретично обґрунтованих фундаментальних компетентностей.

4. Практичні застосування закону базисної організації компетентностей

Сформульований закон дає змогу системно визначити організацію компетентнісної здатності дієсловами, що важливо для практики (див. табл. 7).

Таблиця 7

Систематизація дієслів, що характеризують фундаментальні види компетентностей

№	Фундаментальні види компетентностей	Характеристичні дієслова відповідних фундаментальних видів компетентностей як здатностей
1	2	3
1	Інтелектуально-знанневий	Знає, розуміє, досліджує ...
2	Ціннісно-орієнтаційний	Цінує, поважає, обстоює ...
3	Творчо-інноваційний	Уявляє, моделює, проектує, конструює, вдосконалює, розвиває ...
4	Діалого-консенсусний	Спілкується, веде діалог, досягає консенсусу ...
5	Художньо-творчий	Художньо уявляє, художньо творить, художньо виконує, художньо зображує ...

На відміну від дієслів, які пропонують згідно із таксономією Блума, що **введені** (постульовані) [17; 16–26], зазначений у табл. 7 перелік дієслів системно **виведений** (доведений).

З-поміж практичних застосувань сформульованого закону – розроблення НРК, а також галузевих рамок кваліфікацій, передбачених Законом України «Про освіту». При цьому має враховуватися повний перелік фундаментальних видів компетентностей, зокрема ціннісно-орієнтаційний [14] і художньо-образний. Останні актуальні в разі галузевої рамки кваліфікацій для мистецької галузі.

В и с н о в к и.

1. Розгляд людської діяльності, відповідних компетентностей, психічних механізмів та інформації, що її забезпечують (супроводжують) у просторі суб'єктів, об'єктів, квазіоб'єктів і квазісуб'єктів, дає змогу сформулювати закон базисної організації компетентностей, а саме: базисна організація компетентностей є системною єдністю п'яти фундаментальних видів компетентностей – інтелектуально-знаннєвого, ціннісно-орієнтаційного, творчо-інноваційного, діалого-консенсусного та художньо-творчого, що відповідно пов'язані з основними видами соціально-культурної інформації – знаннями, цінностями, проектами, консенсусами і художніми образами. За способом доведення, прикладними наслідками, емпіричним підтвердженням, практичним застосуванням це положення можна кваліфікувати як закон.

2. З-поміж прикладних наслідків закону базисної організації компетентностей – двоїста диференціація (за критерієм співвідношення об'єктивного і суб'єктивного) основних видів інформації та пов'язаних з ними фундаментальних видів компетентностей; видовий п'ятичастинний поділ навчальних/педагогічних технологій формування фундаментальних видів компетентностей, а також оцінювання, зокрема тестування, останніх.

3. Закон базисної організації компетентностей має емпіричне підтвердження, зокрема компетентностями, якими оперують МСКО і РК ЄПВО, проект Єврокомісії «Тюнінг», а також спеціально проведеними дослідженнями компетентностей державних службовців та стандартизації підготовки фахівців для державного управління.

4. З'ясований закон має важливе практичне значення для опису кваліфікаційних рівнів рамок кваліфікацій, формулювання компетентностей (результатів навчання) при розробленні освітніх стандартів та програм.

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

2. Луговий В. Безперервна освіта впродовж життя: концептуальні засади конструювання / В. Луговий, Ж. Таланова // Професійна і неперервна освіта. Польсько-український науковий щорічник. – 2017. – № 2. – С. 333–358.

3. Луговий В. І. Засади емпіричної і теоретичної ідентифікації та діагностики загальних компетентностей випускників вищої школи в контексті процесно-результатних парадигмальних змін в освіті / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Концептуально-методологічні основи проектування методів і засобів діагностики освітніх результатів у вищих навчальних закладах: монографія / За заг. ред. В. І. Лугового, О. Г. Ярошенко. – К. : Пед. думка, 2014. – 234 с. – С. 15–28.

4. Луговий В. І. Ідентифікація складу і структури компетентностей – ключова умова підвищення ефективності викладання та оцінювання навчальних результатів у вищій школі / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Вища освіта України. – № 3 (додаток 1). – 2011. – Тематич. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 1. – 636 с. – С. 9–16.

5. Луговий В. І. Інформаційна залежність особистісної орієнтації педагогічних технологій / В. І. Луговий // Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: колективна монографія / авт.: В. Андрущенко, Н. Дівінська, Б. Корольов та ін.; за заг. ред. В. Андрущенка, В. Лугового. – К.: Пед. думка, 2008. – 256 с. – С. 70–91.

6. Луговий В. І. Інформація як чинник організації людини: теоретико-методологічний аспект // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України. – 2011. – № 2. – С. 14–21. – Бібліогр.: 23 назви.

7. Луговий В. І. Ключові поняття сучасної педагогіки: навчальний результат, компетентність, кваліфікація / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. праць: в 5 т. – Т. 1.: Загальна педагогіка та філософія освіти. – К. : Пед. думка, 2012. – 368 с. – С. 23–38.

8. Луговий В. І. Національна рамка кваліфікацій як інструмент інтеграції до Європейського простору вищої освіти / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Вища освіта України. – № 1 (додаток 1). – 2012 р. – Темат. вип. «Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору». – 558 с. – С. 6–12.

9. Луговий В. І. Проблема високих педагогічних технологій та особистісної орієнтації їх в освіті (теоретико-методологічний аспект) / В. І. Луговий // Вища освіта України. – № 2 (додаток 1). Темат. випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 1. – Рівне: РДГУ, 2007. – 197 с. – С. 6–10.

10. Луговий В. І. Рамка кваліфікацій та система гарантування якості національної вищої освіти: труднощі реалізації / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Вища освіта України – Додаток 4, том I (19). – 2010 р. – Тематич. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – 576 с. – С. 257–265.

11. Луговий В. І. Теоретико-методологічні засади залежності методів і засобів оцінювання від змісту компетентностей / В. І. Луговий // Концептуально-методологічні основи проектування методів і засобів діагностики освітніх результатів у вищих навчальних закладах: монографія / За заг. ред. В. І. Лугового, О. Г. Ярошенко. – К. : Пед. думка, 2014. – 234 с. – С. 7–15.

12. *Луговий В. І.* Управління освітою : навч. посіб. – К. : Вид. УАДУ, 1997. – 302 с.
13. *Луговий В. І.* Управління якістю викладання у вищій школі: теоретико-методологічний і практичний аспекти // Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі : монографія / [авт. кол.: В. Луговий, М. Левшин, О. Бондаренко та ін.; за заг. ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового]. – К., 2011. – Розд. 1, [підрозд. 1.1]. – С. 5–34. – Бібліогр.: 31 назва.
14. *Луговий В. І.* Ціннісні компетентності – невід’ємна складова підготовки фахівців з вищою освітою в умовах євроінтеграції / В. І. Луговий // Вища освіта України. – Додаток № 4, т. I (13). – 2009. – Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – 568 с. – С. 393–401.
15. *Національний освітній глосарій: вища освіта* / 2-ге вид., перероб. і доп. / авт.-уклад.: В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / за ред. В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с.
16. *Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: постанова Каб. Мин. України від 23 лист. 2011 р. № 1341* [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
17. *Рашкевич Ю. М.* Теоретичні основи студентоцентрованого навчання // Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 108 с.
18. *Слюсаренко О. М.* Діяльність органів державної влади з професійного вдосконалення й кар’єрного розвитку державних службовців (світовий досвід і його застосування в Україні): Автореф. дис. ... канд. наук. з держ. упр. 25.00.03 / Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Презид. України [Рукопис]. – Д., 2007. – 20 с.
19. *Слюсаренко О.* Структура та компонентний склад, показники і критерії оцінювання професійної компетентності державного службовця як основи його кар’єрного розвитку / О. М. Слюсаренко // Вісн. НАДУ. – 2006. – № 2. – С. 123–132.
20. *Таланова Ж. В.* Докторська підготовка у світі та Україні: монографія / Ж. В. Таланова. – К.: Міленіум, 2010. – 476 с.
21. *Таланова Ж.* Підготовка фахівців з державного управління за освітньо-кваліфікаційними рівнями в США / Ж. Таланова // 36. наук. пр. УАДУ / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева: В 4 ч. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – Вип. 2. – Ч. IV. – С. 485–490.
22. *Таланова Ж. В.* Стандартизація фахової підготовки з державного управління в країнах Північної Америки і Європи: Дис. ... канд. наук. з держ. упр. 25.00.03 / Нац. акад. держ. упр. при Презид. України [Рукопис]. – К., 2007. – 257 с.
23. *Болонський процес: результати обучения и компетентностный подход (книга-приложение 1)* / Под науч. ред. д-ра пед. наук, проф. В. И. Байденко. – М. : Исслед. центр пробл. кач-ва подгот. спец. – 2009. – 536 с.
24. *Каган М. С.* Философия культуры / М. С. Каган. – Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис», 1996. – 416 с.
25. *Луговой В. И.* Информация и образование / Луговой В. И. // Вестник Московского городского педагогического университета. Серия «Информатика и информатизация образования»: науч. ж. – М., 2010. – № 1 (19). – 136 с. – С. 6–24.
26. *Николис Г.* Познание сложного. Введение / Пер. с англ. В. Ф. Пастушенко / Г. Николис, И. Пригожин. – М. : Мир, 1990. – 344 с.

27. *Философский энциклопедический словарь* / Редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичёв и др. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.
28. *Хакен Г.* Информация и самоорганизация: Макроскопический подход к сложным системам / Пер. с англ. / Г. Хакен – М.: Мир, 1991. – 240 с.
29. *Эйнштейн А.* Мотивы научного исследования [Электронный ресурс]: http://rusnauka.narod.ru/lib/einstein_a/motiv_nauki.htm.
30. *Council Recommendation of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning* [Электронный ресурс]. – URL: <https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-efq/files/en.pdf>.
31. *Dublin Descriptors* [Электронный ресурс]. – URL: http://ecahe.eu/w/index.php/Dublin_Descriptors.
32. *Framework for Qualifications of the European Higher Education Area* [Electronic resource]. – URL: http://ecahe.eu/w/index.php/Framework_for_Qualifications_of_the_European_Higher_Education_Area.
33. *International Standard Classification of Education. ISCED 2011* / UNESCO [Electronic resource]. – URL : <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>.
34. *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning* [Электронный ресурс]. – URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=EN>.
35. *Review of the 2006 Framework of Key Competences for Lifelong Learning* [Электронный ресурс] – URL: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/key-competences-consultation-2017-strategy_en.pdf.
36. *The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF)*. – European Communities [Electronic resource]. – URL: http://ec.europa.eu/eqf/documentation_en.htm.
37. *Tuning Education Structures in Europe* [Electronic resource]. – URL: <http://tuning.unideusto.org>.

References

1. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»* [Elektronnyy resurs]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. *Luhovyy V.* Bezperervna osvita vprodovzh zhyttya: kontseptual'ni zasady konstruyuvannya / V. Luhovyy, Zh. Talanova // *Profesiyna i neperervna osvita. Pol'sko-ukrayins'ky naukovy shchorichnyk*. – 2017. – # 2. – S. 333–358.
3. *Luhovyy V. I.* Zasady empyrchnoyi i teoretychnoyi identyfikatsiyi ta diahnostryky zahal'nykh kompetentnostey vypusknikiv vyshchoyi shkoly v konteksti protsesno-rezul'tatnykh paradyhmal'nykh zmin v osviti / V. I. Luhovyy, O. M. Slyusarenko, Zh. V. Talanova // *Kontseptual'no-metodolohichni osnovy proektuvannya metodiv i zasobiv diahnostryky osvityvnykh rezul'tativ u vyshchykh navchal'nykh zakladakh: monohrafiya* / Za zah. red. V. I. Luhovoho, O. H. Yaroshenko. – K.: «Pedahohichna dumka», 2014. – 234 s. – S. 15–28.
4. *Luhovyy V. I.* Identyfikatsiya skladu i struktury kompetentnostey – klyuchova umova pidvyshchennya efektyvnosti vykladannya ta otsynuyuvannya navchal'nykh rezul'tativ u vyshchykh shkoli [Tekst] / V. I. Luhovyy, O. M. Slyusarenko, Zh. V. Talanova // *Vyshcha osvita Ukrainy*. – # 3 (dodatok 1). – 2011. – Tematychnyy vypusk «Pedahohika vyshchoyi shkoly: metodolohiya, teoriya, tekhnolohiya». – T. 1. – 636 s. – S. 9–16.
5. *Luhovyy V. I.* Informatsiyna zalezhnist' osobystisnoyi oriyentatsiyi pedahohichnykh tekhnolohiy / V. I. Luhovyy // *Osobystisno oriyentovani tekhnolohiyi navchannya i vykhovannya u vyshchykh navchal'nykh zakladakh: kolektyvna monohrafiya* / avtory: V. Andrushchenko, N. Divins'ka, B. Korol'ov ta in.; za zah. red. V. Andrushchenka, V. Luhovoho. – K.: Ped. dumka, 2008. – 256 s. – S. 70–91.

6. Luhovyy V. I. Informatsiya yak chynnyk orhanizatsiyi lyudyny: teoretyko-metodolohichnyy aspekt // Pedahohika i psykholohiya. Visn. NAPN Ukrainy. – 2011. – # 2. – S. 14–21. – Bibliohr.: 23 nazvy.
7. *Luhovyy V. I. Klyuchovi ponyattya suchasnoyi pedahohiky: navchal'nyy rezul'tat, kompetentnist', kvalifikatsiya* / V. I. Luhovyy, O. M. Slyusarenko, Zh. V. Talanova // Pedahohichna i psykholohichna nauky v Ukraini: zb. nauk. prats': v 5 t. – T. 1.: Zahal'na pedahohika ta filosofiya osvity. – K.: Pedahohichna dumka, 2012. – 368 s. – S.23–38.
8. *Luhovyy V. I. Natsional'na ramka kvalifikatsiy yak instrument intehtatsiyi do Yevropeys'koho prostoru vyshchoyi osvity* / V. I. Luhovyy, O. M. Slyusarenko, Zh. V. Talanova // Vyshcha osvita Ukrainy. – # 1 (dodatok 1). – 2012 r. – Tematychnyy vypusk «Intehratsiya vyshchoyi shkoly Ukrainy do yevropeys'koho ta svitovoho osvitn'oho prostoru». – 558 s. – S. 6–12.
9. *Luhovyy V. I. Problema vysokyykh pedahohichnykh tekhnolohiy ta osobystisnoyi oriyentatsiyi yikh v osviti (teoretyko-metodolohichnyy aspekt)* / V. I. Luhovyy // Vyshcha osvita Ukrainy. – # 2 (dodatok 1). Tematychnyy vypusk „Pedahohika vyshchoyi shkoly: metodolohiya, teoriya, tekhnolohiya”. – T. 1. – Rivne: RDHU, 2007. – 197 s. – S. 6–10.
10. *Luhovyy V. I. Ramka kvalifikatsiy ta systema harantuvannya yakosti natsional'noyi vyshchoyi osvity: trudnoshchi realizatsiyi* / V. I. Luhovyy, O. M. Slyusarenko, Zh. V. Talanova // Vyshcha osvita Ukrainy – Dodatok 4, tom I (19). – 2010 r. – Tematychnyy vypusk «Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehtatsiyi do yevropeys'koho osvitn'oho prostoru». – 576 s. – S. 257–265.
11. *Luhovyy V. I. Teoretyko-metodolohichni zasady zalezhnosti metodiv i zasobiv otsinyuvannya vid zmistu kompetentnostey* / V. I. Luhovyy // Kontseptual'no-metodolohichni osnovy proektuvannya metodiv i zasobiv diahnostyky osvitnikh rezul'tativ u vyshchykh navchal'nykh zakladakh: monohrafiya / Za zah. red. V. I. Luhovoho, O. H. Yaroshenko. – K.: «Pedahohichna dumka», 2014. – 234 s. – S. 7–15.
12. *Luhovyy V. I. Upravlinnya osvitoyu : navch. posib.* – K. : Vyd. UADU, 1997. – 302 s.
13. *Luhovyy V. I. Upravlinnya yakystyu vykladannya u vyshchiy shkoli: teoretyko-metodolohichnyy i praktychnyy aspekty* // Psykholoho-pedahohichni zasady proektuvannya innovatsiynykh tekhnolohiy vykladannya u vyshchiy shkoli : monohrafiya / [avt. kol.: V. Luhovyy, M. Levshyn, O. Bondarenko ta in.; za zah. red. V. P. Andrushchenka, V. I. Luhovoho]. – K., 2011. – Rozd. 1, [pidrozd. 1.1]. – S. 5–34. – Bibliohr.: 31 nazva.
14. *Luhovyy V. I. Tsinnisni kompetentnosti – nevid'yemna skladova pidhotovky fakhivtsiv z vyshchoyi osvitoyi v umovakh yevrointehtatsiyi* / V. I. Luhovyy // Vyshcha osvita Ukrainy. – Dodatok # 4, tom I (13). – 2009. – Tematychnyy vypusk «Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehtatsiyi do yevropeys'koho osvitn'oho prostoru». – 568 s. – S. 393–401.
15. *Natsional'nyy osvitniy hlosariy: vyshcha osvita* / 2-he vyd., pererob. i dop. / avt.-uklad.: V. M. Zakharchenko, S. A. Kalashnikova, V. I. Luhovyy, A. V. Stavyts'kyy, Yu. M. Rashkevych, Zh. V. Talanova / za red. V. H. Kremenya. – K.: TOV «Vydavnychyy dim «Pleyady», 2014. – 100 s.
16. *Pro zatverdzhennya Natsional'noyi ramky kvalifikatsiy: postanova Kab. Min. Ukrainy vid 23 lyst. 2011 r. # 1341* [Elektronnyy resurs]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.
17. *Rashkevych Yu. M. Teoretychni osnovy studentotsentrovanooho navchannya* // Rozroblennya osvitnikh prohram. Metodychni rekomendatsiyi / Avt.: V. M. Zakharchenko, V. I. Luhovyy, Yu. M. Rashkevych, Zh. V. Talanova / Za red. V. H. Kremenya. – K.: DP «NVTs «Priorityty», 2014. – 108 s.
18. *Slyusarenko O. M. Diyal'nist' orhaniv derzhavnoyi vlady z profesynoho vdoskonalennya y kar'yernoho rozvytku derzhavnykh sluzhbovtiv (svitovyy dosvid i yoho zastosuvannya v Ukraini): Avtoref. dys. ... kand. nauk. z derzh. upr. 25.00.03* / Dnipropetr. rehion. in-t derzh. upr. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezyd. Ukrainy [Rukopys]. – D., 2007. – 20 s.
19. *Slyusarenko O. Struktura ta komponentnyy sklad, pokaznyky i kryteriyi otsinyuvannya profesynoyi kompetentnosti derzhavnoho sluzhbovtstva yak osnovy yoho kar'yernoho rozvytku* / O. M. Slyusarenko // Visn. NADU. – 2006. – # 2. – S. 123–132.

20. *Talanova Zh. V.* Doktors'ka pidhotovka u sviti ta Ukraini: monohrafiya / Zh. V. Talanova. – K.: Milenium, 2010. – 476 s.
21. *Talanova Zh.* Pidhotovka fakhivtsiv z derzhavnogo upravlinnya za osvith'o-kvalifikatsiynymy vynyamy v SSHa / Zh. Talanova // Zb. nauk. pr. UADU / Za zah. red. V. I. Luhovoho, V. M. Knyazyeva: V 4 ch. – K.: Vyd-vo UADU, 2000. – Vyp. 2. – Ch. IV. – S. 485–490.
22. *Talanova Zh. V.* Standartyzatsiya fakhovoyi pidhotovky z derzhavnogo upravlinnya v krayinakh Pivnichnoyi Ameryky i Yevropy: Dys. ... kand. nauk. z derzh. upr. 25.00.03 / Nats. akad. derzh. upr. pry Prez. Ukrainy [Rukopys]. – K., 2007. – 257 s.
23. *Bolonskyi protsess: rezul'taty obuchenyya y kompetentnostnyy podkhod (knyha-prylozhenye 1)* / Pod nauch. red. d-ra ped. nauk, professora V. Y. Baydenko. – M.: Yssled. tsentr probl. kach-va podhot. spets. – 2009. – 536 s.
24. *Kahan M. S.* Fylosofiya kul'tury / M. S. Kahan. – Sankt-Peterburh: TOO TK «Petropolys», 1996. – 416 s.
25. *Luhovoy V. Y.* Informatsiya y obrazovanye / Luhovoy V. Y. // Vestnyk Moskovskoho horodskoho pedahohicheskoho unyversyteta. Seryya «Ynformatyka y ynformatyzatsiya obrazovanyia»: nauchnyy zhurnal. – Moskva, 2010. – # 1 (19). – 136 s. – S. 6–24.
26. *Nykolys H., Pryhozhyn Y.* Poznanye slozhnoho. Vvedenye / Per. s anhl. V. F. Pastushenko / H. Nykolys, Y. Pryhozhyn. – M.: Myr, 1990. – 344 s.
27. *Fylosofskyy entsyklopedycheskyy slovar'* / Redkol.: S. S. Averyntsev, Э. А. Араб-Оһлы, Л. Ф. Ыльчëв y dr. – 2-e yzd. – M.: Sov. entsyklopedyya, 1989. – 815 s.
28. *Khaken H.* Ynformatsiya y samoohranyatsyya: Makroskopycheskyy podkhod k slozhnym systemam / Per. s anhl. / H. Khaken – M.: Myr, 1991. – 240 s.
29. *Eynshteyn A.* Motyvy nauchnoho yssledovanyia [Elektronnyy resurs]: http://rusnauka.narod.ru/lib/einstein_a/motiv_nauki.htm.
30. *Council Recommendation of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning* [Електронний ресурс]. – URL: <https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/en.pdf>.
31. *Dublin Descriptors* [Електронний ресурс]. – URL: http://ecahe.eu/w/index.php/Dublin_Descriptors.
32. *Framework for Qualifications of the European Higher Education Area* [Electronic resource]. – URL: http://ecahe.eu/w/index.php/Framework_for_Qualifications_of_the_European_Higher_Education_Area.
33. *International Standard Classification of Education. ISCED 2011* / UNESCO [Electronic resource]. – URL : <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>.
34. *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning* [Електронний ресурс]. – URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=EN>.
35. *Review of the 2006 Framework of Key Competences for Lifelong Learning* [Електронний ресурс]. – URL: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/key-competences-consultation-2017-strategy_en.pdf.
36. *The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF)*. – European Communities [Electronic resource]. – URL: http://ec.europa.eu/eqf/documentation_en.htm.
37. *Turning Education Structures in Europe* [Electronic resource]. – URL: <http://tuning.unideusto.org>.

Рекомендовано до друку. Д-р філософ. наук проф. дійсн. член
НАН України і дійсн. член та президент НАПН України В. Г. Кривень